

[Op donderdag 20 februari 2020 bracht ik een bezoek aan de antiquaar Nard Besseling. Via via was Elisabeth Lockhorn, de biografe van Burnier, al met hem in contact gekomen omdat hij antroposofische boeken uit de nalatenschap van Paul Franssen (eerste geliefde van Andreas Burnier) had aangekocht. In dit artikel beschrijft Besseling zijn ervaringen in het huis van PF en wat hij daar (vooral niet) aantrof. ‘*The love that dare not speak its name*’ werd zichtbaar o.a. in zijn vondst van een liefdesgedicht voor PF in een van de boeken van Andreas. DvM]

Andreas Burnier revisited

Catharina Irma Dessaur en de antroposofie in Nederland

Uit: *Motief, uitgave voor de leden van de Antroposofische Vereniging in Nederland*, nummer 202, mei 2016

NARD BESSELING EN HUGO VERBRUGH

Nard Besseling en Hugo Verbrugh schrijven een essay in de vorm van een tweeluik over Andreas Burnier, naar aanleiding van de recent verschenen biografie over haar van de hand van Elisabeth Lockhorn.

Eind vorig jaar verscheen een biografie over schrijver en criminoloog Andreas Burnier, bij velen beter bekend als Ronnie Dessaur. Auteur is Elisabeth Lockhorn.

In de titel van het boek typeert zij haar hoofdpersoon als *Metselaar van de wereld*. Dat is een treffende formulering. Het gaat over leven, lijden, werk, en over geliefden, vrienden en vijanden, over successen en vele zaken die niet goed gelukt zijn en vele andere aspecten van een van de meest veelzijdige mensen (m/v) die in de vorige eeuw mede hebben gemaakt dat Nederland nu zo is als het is. Voor de burgerlijke stand heette zij Catharina Irma Dessaur (1931-2002). De rode draad door haar leven was een grillig ritme tussen, zoals het in de filosofie heet, het *noumenale*, de *echte* werkelijkheid zoals die *sub specie aeternitatis*, in de spiegel van de eeuwigheid *is*, en het *fenomenale*: de *alledaagse* werkelijkheid zoals die zich aan ons beperkte kenvermogen hier en nu voordoet. Bij het grote publiek was zij voornamelijk bekend als auteur van indringende romans als *Een tevreden lach*, *De litteraire salon*, *Het jongensuur*, en van talrijke essays en lezingen. Als Joods kind werd zij in de oorlog in zestien verschillende onderduikgezinnen geplaatst. Als ‘transgender avant la lettre’ worstelde zij met haar identiteit. Als feministe weigerde zij mannenhaat en gebrek aan ambitie als deugden te aanvaarden. Als wetenschapper was zij fundamentalistisch tegendraads. Toen eind vorige eeuw de euthanasiewet in de maak was, die door heel vooruitstrevend Nederland werd omhelsd, voerde zij in *splendid isolation* een kruistocht daartegen.

Veel meer dan tot nu toe naar buiten bekend geworden is, zocht en vond zij, langs zeer verschillende wegen, bijna levenslang inspiratie in het werk van Rudolf Steiner en de antroposofie.

In dit essay vatten wij onafhankelijk van elkaar enkele pertinente herinneringen hierover samen. De paragraaf *Small World* is van ons samen.

‘Weggepoetst’ (Nard Besseling)

In 2013 overleed de fotografe Paul Franssen. Toen ik kort daarna voor mijn antiquariaat in bezit kwam van haar antroposofische boeken ontdekte dat deze vrouw in de jaren zestig en zeventig de geliefde was geweest van Andreas Burnier. Zomer 2015 vertelde ik dit aan Hugo Verbrugh, die mij snel in contact bracht met Elisabeth Lockhorn. Die legde toen net de laatste hand aan haar biografie over Andreas Burnier. Ik vertelde Elisabeth Lockhorn waar ik mee bezig was, en zij antwoordde dat zij verschillende keren had geprobeerd door te dringen tot Paul Franssen. Maar al tijdens hun eerste (en geloof ik enige) telefoongesprek wees die elk contact in verband met de biografie scherp af. Brieven die Elisabeth Lockhorn aan haar schreef kwamen steevast ongeopend retour. Ze was daarom erg benieuwd of ik tussen de boeken van Paul Franssen nog iets had aangetroffen. De relatie met Paul Franssen had immers ruim zeventien jaar geduurd en in die jaren viel onder meer het literaire debuut van Ronnie Dessaur als Andreas Burnier. Tot haar opluchting kon ik Elisabeth Lockhorn melden dat ze volgens mij niet veel gemist had voor haar biografie. Ik had bij het inpakken van de boeken in het huis in Scheveningen waar Franssen al die jaren had gewoond helemaal niets gevonden wat ook maar in de verte wees op een relatie met Ronnie/Andreas. Er waren, de nachtmerrie van elke biograaf geen brieven of foto's uit die jaren die Lockhorn zou hebben kunnen gebruiken. Verrassend, want je zou toch op zijn minst wat foto's of brieven verwachten. Overigens was in het huis van deze beroepsfotografe helemaal geen enkele foto te bekennen. Niet aan de muur, nergens. Het leek alsof Paul Franssen haar leven als fotograaf en als geliefde van Ronnie/ Andreas volkomen had weggepoetst.

Nooit ‘een van de onzen’

Toen ik de boeken uitzocht en meenam, wist ik nog niets van Franssens relatie met Ronnie/Andreas. Ik had wel een rijtje boeken van Andreas Burnier zien staan, en die waren me opgevallen omdat het de enige moderne literatuur was die ik aantrof.

Verder stond het huis vol met antroposofische literatuur, veel boeken over kunst, erg veel stenen en mineralen, en heel erg veel schilderijen in ‘antroposofische stijl’ blijkbaar door Franssen zelf vervaardigd. Deze roerende goederen had Paul Franssen nagelaten aan haar kleinzoon. Omdat die geen idee had wat hij ermee moest, kwam de familie met mij in gesprek. De schoondochter van Paul Franssen bleek de naam Andreas Burnier wel vaag ergens van te kennen: was dat niet die schrijfster met wie zij ooit een relatie heeft gehad? Ze wist er verder niets van af, en het leek haar ook weinig te interesseren. Ze kon dus ook niet zeggen of er nog ergens brieven of foto's waren. Omdat ik wel geïnteresseerd was in Andreas Burnier en begreep dat dit de laatste kans was om in dit huis iets over haar te vinden, vroeg ik of ik in laden en kasten op zoek mocht gaan. Daar was enige haast bij, want de familie leefde in absolute onmin met de enige zoon van Paul Franssen en

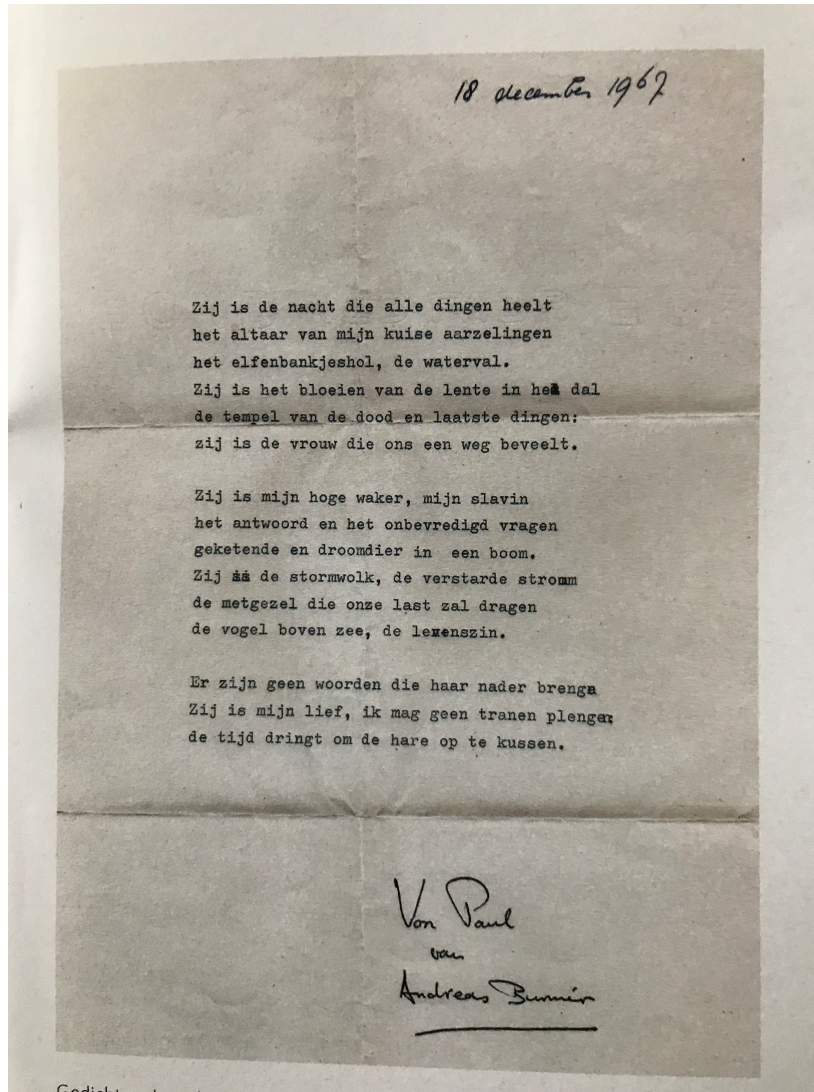
die was de eigenaar van het huis. Deze zoon heb ik niet ontmoet, maar hij bleek boos, heel erg boos. Als eigenaar van het pand had hij een sleutel, ging soms 's avonds naar binnen en nam het niet zo nauw met spullen, die niet hem, maar zijn zoon, de kleinzoon van Paul Franssen dus, waren nagelaten. Daarbij had hij het vooral op de antroposofische boeken gemunt. Er waren al een paar planken met prachtige Steiners in de vuilcontainer beland.

Deze zoon is overigens de enige in de familie Franssen die de relatie van zijn moeder met Andreas Burnier van dichtbij heeft meegemaakt - als kind. Dat maakt hem dus een belangrijke bron voor een biografie. Elisabeth Lockhorn benaderde hem dan ook telefonisch voor haar boek. Maar ook bij hem ving ze bot. In ronduit vijandige taal wees hij elk contact met de biografie af. Andreas lijkt volledig uit het leven van Paul Franssen en haar zoon te zijn gewist. Ze maakt geen deel uit van deze familie. Geldt ook hier wat Elisabeth Lockhorn in haar boek over Burnier zegt, dat ze in veel kringen nooit als 'een van de onzen' gold?

Achtergelaten sporen

Maar helemaal verdwenen uit het leven van Paul Franssen is Ronnie/Andreas toch niet. Haar sporen zijn in veel boeken uit de nalatenschap te vinden. Zo duikt ze onder de naam Reinier veelvuldig op: ze gaf haar geliefde Paul vaak een boek cadeau en zette dan een opdracht voorin, getekend 'Reinier'. Ook vond ik tussen de pagina's van enkele boeken twee polaroidfoto's van een jonge Ronnie/Andreas, begin jaren zestig. Ze zijn genomen in het huis van Franssen, toen Ronnie net gescheiden was van Emanuel Zeylmans van Emmichoven, de man met wie ze twee kinderen kreeg. Verder ontdekten we twee typoscripten en een manuscript met in totaal drie gedichten van Ronnie/Reinier (ze ondertekent tevens met 'Reinier', wat ook de naam van haar broer is), opgedragen aan Paul. In het middelste fotokatern van de biografie is een ervan afgedrukt, gedateerd 18 december 1967. Het is een ode aan haar geliefde, met wie ze toen nog samen was.

Andreas Burnier is dus in deze tastbare, concrete vorm nadrukkelijk aanwezig gebleven in het leven van Paul Franssen. Ze heeft ook nog andere sporen achtergelaten. Die zijn misschien minder tastbaar, maar je kunt ze niet over het hoofd zien. Zo is Franssen zich via Burnier in de antroposofie gaan verdiepen. Ook gaf Burnier haar in de beginjaren van hun relatie boeken over filosofie, literatuur en de geschiedenis van Israël en het Jodendom, en later ook boeken over kunstenaars als Chagall en Werkman, die in hun werk een stuk joods leven weergeven. Ook hier gaf ze dus, zoals bij zovelen, richting aan iemands leven.

Misschien kon je Andreas Burnier dan niet snel 'een van de onzen' noemen en hield ze afstand tot mensen, maar iedereen die met haar te maken heeft gekregen, is wezenlijk door haar beïnvloed. Ook de boeken van Paul Franssen zijn daar de onuitwisbare getuigen van.

Tijdgeest (Hugo Verbrugh)

De publicatie van dit boek riep intense herinneringen bij mij op. Ik heb Ronnie... ‘goed gekend’, wilde ik schrijven, maar terwijl ik op de toetsen voor de letters begon te drukken, kwam de vraag op of ik dat wel mag zeggen. Ook nu, ruim vier maanden nadat ik het boek gelezen heb, ben ik daar nog onzeker over. Maar enkele momenten verdienen gememoreerd te worden.

Het eerste en meest pregnante moment komt uit Utrecht, 1960. Toen kwam ik in een studiegroepje over antroposofie waar Ronnie vanzelf een soort mentor-rol had. Ik kende haar daar onder de naam Reinier. Ooit kwam het gesprek op iets dat Steiner had gezegd over de tijdgeest. ‘Ik zie aan je gezicht dat je niet begrijpt waar we het over hebben,’ zei Reinier tegen mij. ‘Steiner bedoelt met de tijdgeest niet wat wij nu in het Nederlands onder tijdgeest verstaan en wat jij kennelijk ook denkt dat het is, maar Steiner heeft het hier over de aartsengel Michael.’ Zelden heb ik in een zo kort moment iets zo belangrijks geleerd als toen, nu ruim een halve eeuw geleden. Een jaar of twintig later kwam Reinier langs een andere weg in mijn gezichtsveld. Bernard Lievegoed, destijds voorzitter van de Antroposofische Vereniging in Nederland en hoogleraar sociale pedagogiek in Rotterdam, richtte met enkele Duitse collega’s de ‘Vrije Europese Academie van Wetenschappen’ op. Antroposofisch *angehauchte* hoogleraren mochten lid worden. Reinier werd gevraagd - het werd niks. Achteraf vermoed ik dat dat in elk geval voor een deel kwam doordat in die Academie toch te weinig vrijheid (!) was voor absoluut ongebonden geesten als prof. Dessaur. Inzake euthanasie was zij destijds, voor zover mij bekend, de enige serieuze deelnemer in het debat die de pleitbezorgers van liberalisering van euthanasie praktisch op een lijn stelde met de nazi’s. Het is fascinerend om in het boek van Elisabeth Lockhorn in detail te lezen hoe zij daarin van enkele andere serieuze commentatoren begrip en waardering kreeg, en hoe wellicht, oh paradox, deze extreme stellingname in de volgende jaren heeft bijgedragen tot de terughouding die vanaf eind vorige eeuw, meer gemeengoed is geworden. De wegen van de zogenoemde anonieme structuren zijn ondoorgrondelijk.

Small world

Met de ondertitel van haar boek, **Metselaar van de wereld**, heeft Elisabeth Lockhorn een gouden greep gedaan. Tussen de regels door onthult die kwalificatie namelijk wat het essentieel nieuwe aan Reinier Dessaur was: zij begreep dat wij onze werkelijkheden construeren door middel van onze cognitie. Of zoals Rudolf Steiner het uitdrukte in zijn *Filosofie van de vrijheid*: ‘Als wij denken, hebben wij een tipje van het kosmische proces beet, waarbij het van ons afhangt of er iets gebeurt.’ Dat wist Reinier ook al - op haar manier. Door het boek van Elisabeth Lockhorn beginnen we nu het gevoel te krijgen dat wij, oh paradox, Reinier Dessaur de laatste tijd steeds beter leren kennen. Over die paradox bestaat een theorie. Ze heet: small world. Dat is de naam voor een complex netwerk waarin wiskunde, sociologie en theoretisch materiaal uit andere disciplines met elkaar geïntegreerd worden. De theorie hierover leert dat mensen, als ze maar alert genoeg zijn, via zes andere mensen, wereldwijd met elkaar ‘verknoot’ zijn. Wanneer we de leer van het karma opnemen in de bedoelde andere disciplines die *small world* operationeel maken, krijgen we dank zij het laborieuze werk van Elisabeth Lockhorn een visie op het leven van Reinier als een zeldzaam voorbeeld van

een naar antroposofische inzichten en begrippen *erweiterte* (inclusief karma) *small world*. Ronnie was op een nieuwe, vanuit de toekomst naar het heden komende manier, existentieel verbonden met talloze anderen, waaronder steeds meer antroposofen. Tijdens haar leven is dat onderbelicht gebleven; nu kan dat anders worden. Dat is het echt nieuwe aan Reinier Dessaur.

Elisabeth Lockhorn, Andreas Burnier. Metselaar van de wereld. Uitgeverij Atlas Contact, Amsterdam 2015. Paperback, 480 blz., € 29,99. ISBN 9789045028644 Voor deze biografie ontvangt Elisabeth Lockhorn de Henriette de Beaufort- prijs 2016 in het Academiegebouw te Leiden op 17 September 2016.